

ΚΟΛΩΝΑΚΙ | ΕΚΘΕΣΗ

Οι μνήμες του διωγμού

Η **ΜΑΡΙΑ ΗΛΙΟΥ** δημιούργησε το ντοκιμαντέρ «Διωγμός και ανταλλαγή πληθυσμών (Τουρκία - Ελλάδα: 1922 - 1924)» ξεδιπλώνοντας τα τραγικά γεγονότα, ιδωμένα όμως και από τις δύο πλευρές. Σκοπός της, να αποτίσει φόρο τιμής στους ανθρώπους, συμβάλλοντας στην ιστορική έρευνα.

ΤΗΣ **ΝΤΟΣΗΣ ΙΩΡΔΑΝΙΔΟΥ**
dossy.iordanidou@gmail.com

ΜΑ, ΤΟ ΚΛΑΜΑ είναι λυτρωτικό!» απαντάει αυθόρμητα η Μαρία Ηλιού στις επιφυλάξεις από διάφορους γνωστούς και φίλους να παρακολουθήσουν το εκπληκτικό ντοκιμαντέρ που έχει δημιουργήσει, μην τυχόν και συγκινηθούν δημοσίως. Μέσα από παλιές ταινίες και φωτογραφίες αλλά και σύγχρονες λήψεις παρουσιάζεται συγκλονιστικά, όντως συγκινητικά, χωρίς ωστόσο ίχνος μελό, μια πονεμένη και από τις δύο πλευρές του Αιγαίου ιστορία. Όταν ακούς να μιλάει κρητικά ο Husnu Karatas, γιος Μουσουλμάνων προσφύγων που οι γονείς του εκδιώχθηκαν από το Ηράκλειο, και τουρκικά η Καλλιόπη Γεωργιάδου, κόρη προσφύγων από την Καππαδοκία, αντιλαμβάνεται ότι οι ιστορίες των οικογενειών

συνεχίζονται με τον δικό τους πανανθρώπινο τρόπο, πέρα από τις αντιπαλότητες που ορίζουν οι πολιτικοί και η πολιτική. Όταν βλέπεις να ξεριζώνονται Έλληνες και Τούρκοι από τα μέρη που μέχρι τότε θεωρούσαν πατρίδα τους, να καταφθάνουν σε αγνώστους τόπους, εξακολουθώντας να μιλάνε τη γλώσσα που είχαν ζήσει και να αντιμετωπίζονται με προκατάληψη, στην Ελλάδα και στην Τουρκία αντιστοίχα, αντιλαμβάνεται αυτό που λέει η κ. Ηλιού: «Δεν υπάρχει προνόμιο στον ανθρώπινο πόνο».

Παράλληλα, μαζί με τις μικρές ιστορίες - μαρτυρίες των προσφύγων πρώτης, δεύτερης και τρίτης γενιάς, και από τις δύο πλευρές του Αιγαίου, καταξιωμένοι ιστορικοί από όλο τον κόσμο μιλούν για την Ιστορία, ξεδιπλώνοντας τα πραγματικά γεγονότα μιας εποχής που άλλαξε τον ρουτί της εξέλιξης τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας.

«Η ιδέα ήταν, από τη μια, να φέρουμε στο φως τις ξεχασμένες εικόνες, κλεισμένες σε ντουλάπια ευρωπαϊκών και αμερικάνικων αρχείων, και από

- 1. Γυρίσματα.**
Η Μ. Ηλιού καθοδηγεί τη βοηθό σκηνοθέτη Άννα Μαρία Ασλάνογλου και τον διευθυντή φωτογραφίας Άλεν Μουρ.
- 2. Πρωτεύας.**
Το συνεργείο του μη κερδοσκοπικού οργανισμού που έχει ιδρύσει η Μ. Ηλιού μαζί με τον ιστορικό Αλέξανδρο Κιτρορέφ.
- 3. Έλληνες.**
Πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία (National Geographic, φωτογράφος Lex W. Klutz).
- 4. Μουσουλμάνοι.**
Εγκαταλείπουν την Ελλάδα με την Ανταλλαγή το 1923. (International Red Cross Committee).
- 5. Προσφυγιά.**
Ελληνίδα σε καταυλισμό στη Θεσσαλονίκη, 1921 (Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός, Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου).
- 6. Συσσίτιο.**
Μικροasiότες στη Μυτιλήνη, 1914. (Εθνικό και Ιστορικό Αρχείο, φωτογράφος Ιωάννης Αντωνίου).
- 7. Ορφανή.**
Προσφυγοπούλα στην Αθήνα. (Near East Relief Foundation, The Rockefeller Archive Center).

την άλλη να δώσουμε μια νέα προσέγγιση στην ιστορία του Διωγμού και της Ανταλλαγής», θα πει η κ. Ηλιού. «Μια οπτική που να κρατά αποστάσεις τόσο από μια εθνικιστική αφήγηση, όπου όλα είναι άσπρο ή μαύρο -έχουμε δει πολλά τέτοια ντοκιμαντέρ και στην Ελλάδα και στην Τουρκία-, όσο και από νεότερες απόπειρες που, ως αντίδραση στον εθνικισμό, υπερτονίζουν τις κοινές εμπειρίες, παρουσιάζουν τα πράγματα υπερβολικά ισότιμα, τα εξομοιώνουν, ξεχνώντας τις διαφορές. Για παράδειγμα, δεν έγινε μόνο ανταλλαγή πληθυσμών, όπως συχνά λέγεται, αλλά και διωγμός, και σαφώς οι Έλληνες εκδιώχθηκαν άρον άρον, ενώ οι μουσουλμάνοι έφυγαν με τα υπάρχοντά τους. Πέρα όμως από τις διαφορές, που είναι σημαντικό να τις θυμόμαστε, αυτό που ενώνει είναι ότι ο πόνος ήταν απέραντος και από τις δύο πλευρές. Θέλαμε, λοιπόν, να κάνουμε ένα ντοκιμαντέρ που να τιμά την επιστήμη της Ιστορίας, και να διηγείται αυτά που πραγματικά συνέβησαν. Γι' αυτό επιλέξαμε να συνεργαστούμε και με Τούρκους και με Έλληνες, αλλά και με αν-

θρώπους από άλλα κράτη που θα είχαν μια άλλη ματιά, όπως ο βασικός αφηγητής της ταινίας, ο Αμερικανός Μπρους Κλαρκ, συγγραφέας του βιβλίου "Δυο φορές ξένος".

Η Σμυρνιά σκηνοθέτις.

Δεν είναι το πρώτο ιστορικό ντοκιμαντέρ που δημιουργεί η κ. Ηλιού. Έχουν προηγηθεί το πολυβραβευμένο «Το Ταξίδι. Το Ελληνικό Όνειρο στην Αμερική», το «Σμύρνη: Η καταστροφή μιας κοσμοπολίτικης πόλης 1900-1922», που προβλήθηκε πρόσφατα με τεράστια επιτυχία στο Μουσείο Μπενάκη -σε συνεργασία με τον ιστορικό Αλέξανδρο Κιτρορέφ, με τον οποίο έχουν δημιουργήσει τον μη κερδοσκοπικό οργανισμό Πρωτεύας.

Η Μαρία Ηλιού «δούλεψε» ουσιαστικά από τα πρώτα χρόνια της ζωής της την ιδέα αυτών των ταινιών. Ο πατέρας της ήταν Σμυρνιός και «στο σπίτι μας στη Σόλωνος, ακόμη και αφού πέθανε, όταν ήμουν πέντε χρονών, ήταν σαν να κατοικούσε η Σμύρνη. Υπήρχε στο φαγητό, στη μουσική, από την όπερα έως τους αμανέδες, αλλά

Θέλαμε να κάνουμε ένα ντοκιμαντέρ που να τιμά την επιστήμη της Ιστορίας, και να διηγείται αυτά που πραγματικά συνέβησαν».

και στην αποδοχή του διαφορετικού, δηλαδή, στον σεβασμό απέναντι στους μουσουλμάνους, τους εβραίους, τους Αρμένιους, τους Λεβαντίνους». Όμως, όταν πήγε σχολείο, συνειδητοποίησε πως υπήρχε τεράστια απόσταση ανάμεσα σε αυτά που είχε μάθει σπίτι της και σε όσα διάβαζε στο εγχειρίδιο της Ιστορίας. Αλλά και ο θείος της πατέρας, ο δεύτερος άντρας της μητέρας της, ήταν πρόσφυγας. Ακούγοντάς τον να διηγείται τη δική του τραγική περίπτωση, όπου είδε μπροστά του κρεμασμένο τον πατέρα του στην αυλή του διοικητηρίου της Κερασούντας, αλλά και το γεγονός ότι κατάφερε να σωθεί φεύγοντας κρυφά από τον Πόντο με τη βοήθεια ενός Τούρκου γείτονα, του υποσχέθηκε, όταν έφυγε να σπουδάσει στην Πάντοβα, πως κάποια στιγμή θα γύριζε μια ταινία για τον Διωγμό. «Νομίζω ότι έχει ανάγκη η δική μας γενιά, τα παιδιά και τα εγγόνια των προσφύγων, όχι να ξεχάσουμε αλλά να ξανακαλύψουμε την ιστορία μας πιο νηφάλια», θα πει η κ. Ηλιού. «Και, προσπαθώντας να καταλάβουμε τι πραγματικά συνέβη, να γιατρέψουμε

κατά κάποιο τρόπο τις παλιές πληγές, να πάμε παραπέρα. Να υπάρχει ειρηνική συνύπαρξη. Η ειρήνη σου δίνει τη δυνατότητα να εξερευνήσεις τη φύση σου, τη φυσιογνωμία σου. Είμαστε βεβιαώς διαφορετικοί υπήκοοι, αλλά, πέρα από αυτό, δεν είμαστε μόνο το διαβατήριό μας -η ιστορία μιας οικογένειας είναι πολύ σύνθετη. Είναι σημαντικό να υπάρχει ειρήνη και να μπορούμε να ταξιδεύουμε, να έχουμε τη δυνατότητα να βλέπουμε τι έχει απομείνει από εκείνα τα σπίτια, τον τόπο, το τοπίο, τις κοινές συνήθειες, να μιλάμε με ανθρώπους και να ξανακαλύπτουμε, με κάποιο τρόπο, το χαμένο νήμα». ■

→ Η ταινία «Διωγμός και ανταλλαγή πληθυσμών» συνοδεύεται από ομότιπλη φωτογραφική έκθεση και παρουσιάζεται στο Κεντρικό Κτίριο του Μουσείου Μπενάκη (Κοιμητήριο 1 και Βασ. Σοφίας). Επίσης προβάλλεται στο κτίριο του μουσείου στην οδό Πειραιώς 138, μαζί με την ταινία «Σμύρνη. Η καταστροφή μιας κοσμοπολίτικης πόλης 1900-1922», έως τις 29/4.